

Szakmai beszámoló

A BÖJT EGYKOR ÉS MA

A böjtölés vallási, gazdasági, társadalmi, táplálkozási és egészségügyi szempontjai

című történeti-néprajzi tudományos konferenciáról

A konferencia időpontja: 2013. november 20-21.

A konferencia helyszíne: Kiskun Múzeum (6100 Kiskunfélegyháza, Dr. Holló Lajos u. 9.)

A konferencia előadóinak száma: 24 fő

A konferencia résztvevőinek száma: (63+64 fő) összesen: 127 fő

A konferencia témája: A böjt egykor és ma. A böjtölés vallási, gazdasági, társadalmi, táplálkozási és egészségügyi szempontjai.

A BÖJT EGYKOR ÉS MA – című konferencia valós társadalmi igényt és érdeklődést szolgált. Már a természeti népeknél is, az ókori vallások hívei is testi-lelki-étkezési böjtöléssel vezekeltek, áldoztak a közösségek isteneiknek. A kereszténység megjelenése ezt a fajta böjtöt megtartotta, a nagy ünnepek előtti felkészülés fontos részét képezte, és lelki, vallási tartalommal töltötte azt fel.

A böjt a katolikus értelmezés szerint a mértékletesség erényének cselekedete: tágabb értelemben minden erkölcsi meggondolásból fakadó önmegtágadás, főként az érzéki élvezetektől való tartózkodás; szoros értelemben az önfenntartási ösztön megfékezése. Célja a lélek fölemelése a testi vágyak megfékezésével, és a bűnbánat kifejezése. A reformáció a katolikus előírások jó részét fölülírta, de a nagypénteki böjtöt egészen máig megőrizték a protestáns közösségek is.

A böjt tartózkodást jelentett evéstől, ivástól, vagy valamilyen tevékenységtől. Lehet részleges vagy teljes, attól függően, hogy például valaki csak bizonyos fajta ételektől tartózkodik, vagy pedig minden ételtől és italtól. A böjt változó időtartamú, egy naptól akár egy hónapnál is tovább tarthat. Tudatosan böjtölni vallási, spirituális, politikai vagy egészségügyi okokból szoktak. Már a Károli Gáspár-féle Biblia, az első magyar fordítású Biblia, a böjtöt a sanyargatás szóval is kifejezte.

A diéták, lé-böjtek, a kúrák sokfélesége (levek, ételek, vitaminok, rostos anyagok, élelmiszer kiegészítők stb.) a XXI. században nagyon divatosak, hasznosak, vagy károsak, sokféle vélemény alakult ki róluk. A böjt azonban nem csak a materiális javakat jelentik, hanem a lelki, érzelmi, pszichikai hatást is, amit vagy sajátmagunk, vagy egy közösség érdekében használunk, javasolunk. Egy biztos, társadalmi hatásuk van, egyesek esküsznek rájuk, mások legyintenek. De beszédtemák, bulvártémák, gyógyászati témák.

A konferencia a legszélesebb értelemben vett interdiszciplináris jellegű, vagyis a vallástörténet, az egyháztörténet, a néprajz, a nyelvészet, a történettudomány, az orvostörténet és orvostudomány, a pszichológia, az agrártörténet, az élelméztudomány és határterületük képviselőit hívta meg, hogy egy komplex választ adhasson a böjttel kapcsolatos kérdésekre.

A konferencia társszervezői:

a Magyar Néprajzi Társaság Anyagi Kultúra Szakosztálya,

a Károli Gáspár Református Egyetem Koraújkor, Gazdaság- és Művelődéstörténeti Tanszéke,

az MTA Agrártörténeti- és Faluszociológiai Bizottsága,

az MTA BTK Néprajztudományi Intézete

és a Magyar Bortörténeti Társaság

A szakmai beszámoló közzétételének helye:

www.kiskunmuzeum.hu

www.kiskunfelegyhaza.hu

1. melléklet: Meghívó

A BÖJT EGYKOR ÉS MA

A böjtölés vallási, gazdasági, társadalmi, táplálkozási
és egészségügyi szempontjai

című történeti-néprajzi tudományos konferenciára

2013. november 20-21.

Helyszíne: Kiskun Múzeum
Kiskunfélegyháza, Dr. Holló Lajos u. 9.

A konferencia megvalósítását támogatta:

NKA

2013. november 20. szerda

9.30. Megnyitó

A konferencia vendégeit köszönti:

Kapus Krisztián

országgyűlési képviselő, Kiskunfélegyháza polgármestere

valamint

Dr. Csoma Zsigmond

a Néprajzi Társaság Anyagi kultúra Szakosztályának elnöke

A tudományos tanácskozást megnyitja:

Dr. Hatházi Gábor

főosztályvezető helyettese

Emberi Erőforrások Minisztériuma Közgyűjteményi Főosztály

Levezető elnök: Mészáros Márta

10.00-10.20 Kisbán Eszter: Központi irányítás és kulturális modell: böjtös szabályok – laikus étkezések

(Professzor emeritus, Pécsi Tudományegyetem)

10.20-10.40 Kókai Nagy Viktor: A böjt megjelenése Jézus tanításában

(adjunktus Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Újszövetség Tanszék)

10.40-11.00 Dénesi Tamás: Böjt a kora újkori bencés monostorokban

(levéltár igazgatóhelyettes, Főapátsági Levéltár, Pannonhalma)

11.00-11.20 Limbacher Gábor: Imitatio Christi. Egyházi és népi, a böjti gyakorlatban

(néprajzkutató, múzeumigazgató, Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém)

11.30-11.40 S Z Ü N E T

11.40-12.00 Benda Borbála: Böjti étkezések a 17. századi főúri udvarokban

(könyvtáros, Magyar Ferences Könyvtár és Levéltár, Budapest)

12.00-12.20 Semmel Tünde: Táplálkozási tanácsok a 18. századból. Dietétikai könyvek és a böjt

(egyetemi hallgató, ELTE-BTK MA, Koraújkor történet)

12.20-12.40 Székely Gábor: A böjt ereje és egy festészeti verseny.

Raffaello Transfigurációjának értelmezési lehetőségei

(művelődéstörténész, PhD-hallgató, ELTE BTK, Kora Újkori Magyar Történeti Program, Budapest)

12.40-13.00 Vita

13-14.00 E B É D

Levezető elnök: Csoma Zsigmond

14.00-14.20 Klemm László: Franz Kafka radikális böjtfelfogása Az éhezóművész (Ein Hungerkünstler) c. elbeszélése alapján

(egyetemi docens, m.b. tanszékvezető, KRE BTK Német Nyelv és Irodalom Tanszék, Budapest)

14.20-14.40 Báti Anikó: Divat diéták a mai magyar táplálkozáskultúrában

(tudományos főmunkatárs MTA BTK Néprajztudományi Intézet, Budapest)

14.40-15.00 Ratkó Lujza: Böjt – másképpen. Az ismeretlen nagyböjti szokáskör

(néprajzkutató Jósa András Múzeum, Nyíregyháza)

15.00-15.20 Kürti László: Test, tortúra, tánc

(habil, egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Politikatudományi Intézet)

15.30-15.40 SZÜNET

15.40-16.00 Frauhammer Krisztina: „Mi a szájba bemegy nem fertőzteti meg az embert”. Lelki tükrök, gyónási könyvek a böjtről

(tudományos munkatárs, MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, Szeged)

16.00-16.20 Telenkó Bazil: Böjti hagyományok a magyarországi görög katolikusoknál

(bölcsezsézkutató, MTA-DE Néprajzi Kutatócsoport, Debrecen)

16.20-16.40 Marinka Melinda: Sváb böjti szokások Szatmárban

(tudományos segédmunkatárs, MTA-DE Néprajzi Kutatócsoport, Debrecen)

16.40-17.00 VITA

18.00- B O R V A C S O R A

VINCZE BÉLA az „Év Bortermelője” címmel 2005-ben kitüntetett, számtalan külföldi díjban részesített egri borással, boraival.

B A R Á T I B E S Z É L G E T É S

NOVEMBER 21. CSÜTÖRTÖK

Levezető elnök: Bági Anikó

9.00-9.20 Silling Léda: A böjt különböző formái a többnemzetiségű Bácskában

(néprajzkutató, Községközi Műemlékvédelmi Intézet, Szabadka)

9.20-9.40 Komáromi Tünde: Böjt, fogyasztói kultúra és kommunikáció a kortárs orosz ortodoxiában

(tudományos főmunkatárs, Pécsi Tudományegyetem, BTK, Társadalmi Kapcsolatok Intézete, Néprajz-Kulturális Antropológia Tanszék, „Kelet-Nyugat” Kutatócsoport)

9.40-10.00 Szabad Boglárka: "Lelkileg erősebb leszel, és tisztábban láatsz..."

A böjt és a böjtölés napjainkban egy magyar görög katolikus közösségben

(PhD hallgató ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola Európai Etnológia Doktori Program, Budapest)

10.00-10.40 Szabóné Bognár Anikó: Böjtös ételek szakácskönyveinkben

(néprajzkutató, Kecskeméti Katona József Múzeum Cifrapalota Kiállítóhely vezetője)

10.40-11.00 SZÜNET

11.00-11.20 Csoma Zsigmond: Böjt és bőség (német) Bólyban (Baranya m.)

(KRE Korájkor-, Gazdaság-és Művelődéstörténeti Tanszék, Budapest)

11.20-11.40 Mészáros Márta: Egy plébánia háztartása böjti időszakban Kiskunfélegyházán

(néprajzkutató, múzeumigazgató, Kiskun Múzeum, Kiskunfélegyháza)

11.40-12.00 Lengyel Ágnes: Tradíció és jelenkor - Egy palóc asszony böjtölési szokásai napjainkban

(néprajzkutató, múzeumigazgató, MNM Palóc Múzeum, Balassagyarmat)

12.00-12.20 Knézy Judit: A savanyú ízlésirány és a böjtös ételek a bodrogközi Cigándon és környékén a 20. század első felében

**(néprajzkutató, ny. múzeumi főosztályvezető,
Budapest)**

12.20-12.40 Szigeti Jenő: Három híres koplalóművész a múlt századból

(Professzor emeritus, Miskolci Egyetem)

12.40-13.00 Csízy Katalin: „Böjtölés, aszkézis a pythagoreus hagyományban”

(ókortörténész, KRE Ókor-és segédtudományi Tanszék, Budapest)

13.00-13.10 Vita

13.10 Konferencia zárása, értékelése

13.20 EBÉD, elutazás

2. melléklet: A Z ELŐADÁSOK ABSZTRAKTJAI

Kisbán Eszter:

Központi irányítás és kulturális modell:

böjtös szabályok – laikus étkezések

(Professzor emeritus, Pécsi Tudományegyetem)

A böjtölés egyházi szabályainak az étkezés gyakorlatába ültetése a kultúraformáló központi

irányításnak évszázadokon át egyik klasszikus esete. Mind a szabályok, mind megvalósításuk tekintetében az előadás rövid áttekintésre ad lehetőséget, mindkét esetben a magyarországi viszonyokat előtérbe helyezve. Az alkalmakat tekintve a római katolikus szabály és gyakorlat a legszélesebb. Hosszabb időszakok valós étkezéseiről, valamint adekvát szakácskönyv-szerkesztésről értékelhető magyar forrásanyag a kora újkortól kezdve maradt fenn. Erre az időszakra esett a főtt tészta ételforma honosítása, és széles régióban az ún. heti étrend kialakulása.

Kókai Nagy Viktor:

A böjt megjelenése Jézus tanításában

(adjunktus Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Újszövetség Tanszék)

"Miközben azt gondolnánk, hogy a böjt kérdése központi gondja lehetett a születő keresztyénségnek, fellapozva a Bibliát, kicsit más kép tárul elénk.

A teljes Újszövetségben csupán a szinoptikus hagyomány foglalkozik a böjt kérdésével és közös tradíciójukban (Mk 2,18k par.), éppen a böjt tartalmi kritikája fogalmazódik meg. Nyilvánvalóan, ebből messzemenő következtetéseket nem vonhatunk le. Hiszen a tény maga, hogy más szövegek nem beszélnek a böjtről, még korántsem jelenti azt, hogy ne böjtöltek volna a keresztyének, sőt az Újszövetségben megjelenő tanítás a böjtről éppen arról tanúskodik, hogy Jézus halála után a gyülekezet tagjai böjtöltek, egyébként nem lett volna értelme a böjt helyes gyakorlatáról beszélni. De azt mindenféleképpen jelezni kell, hogy Jézus személye, a tanítványokkal léte, erőteljesen befolyásolta a böjtről alkotott képet, és mint azt a szinoptikus evangéliumok mutatják, a külső szemlélőben ez megbotránkozást kelthetett (vö. Mt 9,14). Jóllehet, Jézus a böjtölést nem tiltja meg, de a nem böjtölő tanítványait védelmébe veszi – mindez bizonyosan hatást gyakorolt a későbbi gyülekezeti gyakorlatra is."

Dénesi Tamás:

Böjt a kora újkori bencés monostorokban

(levéltár igazgatóhelyettes, Főapátsági Levéltár, Pannonhalma)

Az egyes apátságok birtokhálózata lehetővé tette a bencés konventek önellátását. Amit nem tudtak maguk megtermelni, vásárlással szerezték be. A számadáskönyvek és egyéb források alapján többek között azt is rekonstruálni lehet, mi került a refektóriumok asztalára. Az igen változatosan étkező közösségeket nagyböjtben és a böjti napokon kötötte a szerzetesi fegyelem és ez az étkezésükben is nyomon követhető.

Limbacher Gábor:

Imitatio Christi. Egyházi és népi, a böjti gyakorlatban

(néprajzkutató, múzeumigazgató, Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém)

Az ószövetségi előzmények számbavétele, Krisztus böjtölési gyakorlata. Az egyházi gyakorlat összefoglalása felekezeti figyelembevételével. A népi gyakorlat áttekintése, összehasonlító elemzés, következtetések.

Benda Borbála:

Böjti étkezések a 17. századi főúri udvarokban

(könyvtáros, Magyar Ferences Könyvtár és Levéltár, Budapest)

Az előadásban étrendek, szakácskönyvek alapján mutatom be, hogy milyen ételeket ettek böjti napokon és hogyan változott ez a 17. század során. Egyrészt léteztek kifejezetten böjti napokra jellemző ételek, főzési módok, másrészt ugyanakkor ma böjtinek gondolt ételek – mint például a halas ételek -, nem számítottak kifejezetten böjti eledelnek.

Semmel Tünde:

Táplálkozási tanácsok a 18. századból. Dietétikai könyvek és a böjt

(egyetemi hallgató, ELTE-BTK MA, Korújkor történet)

A diéta már az ókorban részét képezte az egészség megőrzésének. A 18. század második felétől Magyarországon egyre több dietétikai irodalom jelent meg nyomtatásban. Az orvostudományi és egészségügyi témakörben megjelent könyvek feladata elsődlegesen a gyógyítás területén dolgozó szakemberek ismeretekkel való ellátása volt, de ugyanakkor fontos volt a lakosság tanítása az egészség megőrzésére. A dietétikai munkákban külön fejezetet szántak az ételeknek-italoknak, a lakosságot táplálkozási tanácsokkal látták el. Ezen fejezetekbe azok az ételek és italok kerültek be, melyek a szakácskönyvekben is megtalálhatóak. A böjtölés a 18. században is meghatározó volt a lakosság körében. A korabeli szakácskönyvekben gyakran külön fejezetbe gyűjtötték a böjti napokra szánt fogásokat. Előadásomban dietétikai könyvek és szakácskönyvek alapján ismertetem a 18. század diétás és böjti ételeit

Horváth István:

Böjti étrendek a Pécsi Papnevelő Intézetben a 18-19. században

(tudományos kutató, Járdánháza)

A Pécsi Papnevelő Intézetet 1736-ban alapította a távollevő Cienfuegos Alvarez püspök vikáriusa, Berényi Zsigmond. Még ugyanebben az évben a prefektusnak adott rendeletben

már a kispapok étrendje is szabályozásra került. Ezt az étrendet az elkövetkező évtizedekben többször is módosították: 1747-ben Berényi Zsigmond immár pécsi püspökként, majd 1783-ban Esterházy Pál László püspök, végül 1828-ban Szepesy Ignác püspök szabályozta a szeminárium étrendjét. A kiadott étrendekben természetesen megkülönböztették a hétköznapokat, ünnepnapokat és a böjti időszakokat. Ez utóbbira az egyházi törvények és szokások szellemében külön böjti étrendet alakítottak ki, melynek részletei a Pécsi Püspöki Levéltár iratai között maradtak ránk és a korabeli hús nélküli étkezés rendkívüli változatosságát tárják elénk.

Tengely Adrienn:

A böjt egyházi szabályozása a 20. század első felében, különös tekintettel a Pécsi egyházmegyére

(főiskolai docens Esterházy Károly Főiskola, Andragógiai és Közművelődési Tsz.)

A böjtölés több ezer éves vallási szokása az idők során egyre szabályozottabbá vált. A 20. század első felében általános menetét a Katolikus Egyházban a Codex Juris Canonici 1250-1255. §-a szabályozta, míg sajátos magyarországi jellemzőit a püspökkari rendelkezésekből ismerjük. A böjt helyi részleteit, pontos mennyiségi és minőségi jellemzőit, esetleg helyi sajátosságait az egyes egyházmegyei zsinatok statútumaiban írták elő. A böjt kérdésével különösen részletesen foglalkozott az 1936-os pécsi egyházmegyei zsinat, melynek idevonatkozó szabályaiból a korabeli helyi társadalom rétegzettségére is kirajzolódik.

Székely Gábor:

A böjt ereje és egy festészeti verseny.

Raffaello Transfigurációjának értelmezési lehetőségei

(művelődéstörténész, PhD-hallgató, ELTE BTK,

Kora Újkori Magyar Történelmi Program, Budapest)

1516-ban Giulio de Medici bíboros, a későbbi VII. Kelemen pápa, X. Leó pápa testvére versenyt hirdetett két Rómában élő festő, Raffaello Santi és Sebastiano del Piombo között, hogy készítsenek oltárképet a narbonne-i székesegyház számára. Raffaello, az itáliai reneszánsz egyik legnagyobb, fiatalon elhunyt mestere Krisztus színeváltozását (Transfiguratio Domini) és a megszállott fiú meggyógyításának történetét festette meg, mellyel utolsó, egyúttal legkidolgozottabb és legdrámaibb művét alkotta meg. A témaválasztás nem lehetett véletlen, mivel a bemutatott bibliai történetek számos értelmezési lehetőséget hordoztak a kortársak és az utókor számára. Ezek közül a böjthöz

kapcsolódó interpretációkat kívánom ismertetni, áttekintve a művészettörténeti kutatás eddigi eredményeit.

Klemm László:

**Franz Kafka radikális böjtfelfogása Az éhezőművész
(Ein Hungerkünstler) című elbeszélése alapján**

(egyetemi docens, m.b. tanszékvezető,

KRE BTK Német Nyelv és Irodalom Tanszék, Budapest)

Franz Kafkának, a 20. sz. elejének reprezentatív közép-európai prózaírójának szemléletében egész sajátos helyet foglal el a céltudatos éhezés, avagy böjt. A szerző evvel kapcsolatban alighanem legradikálisabb módon egyik utolsó elbeszélésében nyilvánul meg. Ez esetben nem elsősorban egy vallási rituáléről van szó, hanem az emberi létezés döntő mozzanatáról.

Báti Anikó:

Divat diéták a mai magyar táplálkozáskultúrában

(tudományos főmunkatárs MTA BTK Néprajztudományi Intézet, Budapest)

Az egészség és a szépség felértékelődése a fogyasztói társadalomban a táplálkozási szokások átalakulását is eredményezte. A minták mind szélesebb társadalmi elfogadottsága napjainkra jelentős életmódváltást indukált, amely egyben ipari, turisztikai célként is megfogalmazódott. Az ideális testről vallott társadalmi diskurzusban a fogyasztási preferenciák és tilalmak sora nagyon gyors változásokat, kívülről érkező újításokat hozott a táplálkozáskultúrában. Előadásomban a mai magyar táplálkozási szokások néprajzi vizsgálata során gyűjtött példákon keresztül, a divatos diéták számbavételével szeretném bemutatni az étkezésekről, a szépségről, az egészségről vallott nézetek, az egészségtudomány és a valós gyakorlat közötti együtthatásokat, ambivalenciákat és kompromisszumokat a média tükrében.

Ratkó Lujza

Böjt – másképpen. Az ismeretlen nagyböjti szokáskör

(néprajzkutató Jósza András Múzeum, Nyíregyháza)

A néprajztudomány – az énekes női körtáncot leszámítva – nem szentelt kellő figyelmet annak a nagybőjthöz kapcsolódó, meglepően egységes játék- és táncagyománynak, amely gyakorlatilag az egész magyar nyelvterületen fellelhető. Pedig a különböző szokásleírásokban, gyermekjáték-gyűjteményekben, a fiatalság szórakozási alkalmait bemutató közlésekben és a néptánc-szakirodalomban szép számmal található nagybőjti játékokra, táncokra vonatkozó adatok. E roppant gazdag, tájanként, falvanként kisebb-nagyobb eltéréseket mutató anyag olyannyira egységes, hogy mindössze néhány típus ismétlődik az egész magyar nyelvterületen. Nem egyszerű gyermekjátékokról és szórakozási formákról van szó, amit az is mutat, hogy évről évre mindig *meghatározott időszakban, meghatározott helyszíneken és meghatározott csoportok* által gyakorolva fordulnak elő, ami sejteni enged, hogy szervesen összetartozó, egységes szokásanyaggal állunk szemben. Az egyes játék- és tánc típusok következetes előfordulása, állandó szokáskörnyezetben való megjelenése ugyanakkor egy olyan mélyebb jelentésréteg létezését is feltételezi, amely megmagyarázza adott módon való előfordulásukat. Az előadás ezt a szokáskört vázolja fel, és egy újfajta elemzési módszerrel megkísérli feltárni mélyebben fekvő jelentésrétegeit.

Kürti László:

Test, tortúra, tánc

(habil, egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Politikatudományi Intézet)

A 20. század előtti népi kultúra tilalmas vasárnapi és bőjti időszakában nem volt szabad táncolni. Ismertek Décsy Gáspár (1584) és Gyulai Mihály (1681), a „mennydörgés fiainak” nézetei a tánc tilalomról. Szenczi Pál, Báthori Mihály és Pathai István műveiben olvashatunk a „meghámporodott fejű magyar világnak uralkodó bűneiről”, azaz az „ördög tojta, az ördög ülte, az ördög költötte” táncról. Kérdés, hogy a tánc bőjti tiltásának volt-e egyáltalán hatása vagy következménye? Ahogyan a 19. század történésze Takáts Sándor megjegyezte, a nagy küzdelemben a tánc került ki győztesen. De nem minden fajta tánc. A tánc tudomány régóta hangoztatott elmélete szerint a bőjti időszakban az egyház a női karikázót nem nézte rossz szemmel. Van-e magyarázat arra nézve, hogy valójában milyen szerepet töltött be a közösség életében ez a fajta tánc, és miért éppen a női körtánc? Volt-e másfajta táncolás, és tapasztalható-e regionális eltérés a bőjti tánc tilalomban? A válaszokat az előadás két témakör felől közelíti meg: a test és éhség valamint a táncbeli mozdulatkultúra újfajta szemléletmódjával tarkítva.

Frauhammer Krisztina:

„Mi a szájba bemegy nem fertőzti meg az embert”.

Lelki tükrök, gyónási könyvek a böjtről

(tudományos munkatárs, MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, Szeged)

Előadásomban arra keresem a választ, hogy miként vélekedett az egyház a 19-20. század fordulóján a böjt szükségességéről és értelméről. A korszak liberális, egyházellenes légkörében hogyan védelmezte az egyház évszázados tanítását a böjtölés hasznosságáról?

Milyen instrukciókat és útmutatást adott híveinek? E kérdések megválaszolásához a hívek számára mindennapi használatra kiadott lelki tükröket, gyónási könyveket és imakönyveket használom fel. Ezek a források – különösen az imakönyvek – nagy példányszámuk és közkedveltségük okán, széles társadalmi rétegek felé tudták közvetíteni az egyház tanítását. Szerepük ezért meghatározó volt a mindennapok keresztény gyakorlatának alakításában.

Szabóné Bognár Anikó:

Böjtös ételek szakácskönyveinkben

(néprajzkutató, Kecskeméti Katona József Múzeum Cifrapalota Kiállítóhely vezetője)

Az előadásban a nyomtatott szakácskönyveket vizsgálom a legkorábbiaktól kezdve napjaink szakácskönyv dömpingjéig, a böjtös ételek szempontjából. Hogyan szerepelnek bennük a húsmentes ételek, külön fejezetekben vagy a többi recept között, esetleg kiemelt szerepet kapnak. Emellett milyen különleges böjti ételek szerepelnek a szakácskönyvekben.

Mészáros Márta:

Egy plébánia háztartása böjti időszakban Kiskunfélegyházán

(néprajzkutató, múzeumigazgató, Kiskun Múzeum, Kiskunfélegyháza)

Kiskunfélegyháza többségében római katolikus vallású város. A böjtök és a böjti időszakok testi és lelki megtisztulásában a helyi egyházi vezető iránymutatása és életvezetése meghatározza a közössége életét is. A kutatás egy plébánia életét és háztartását mutatja be, előtérbe helyezve a böjtölés régi és új szokásait, a böjti időszakok megélését. A plébános példaértékű háztartásvezetésében és gazdálkodásában összekapcsolódnak az egyházi és népi tradíciók a modern világ kihívásaival. A hívek által kevésbé ismert világ tárul fel a plébánia belső életét, háztartását és étkezését vizsgálva.

Silling Léda:

A böjt különböző formái a többnemzetiségű Bácskában

(néprajzkutató, Községközi Műemlékvédelmi Intézet, Szabadka)

A nemzetiségileg vegyes lakosságú Bácskában magyarok, szerbek, bunyevácok, sokácok, horvátok és németek is élnek. A különböző nemzetiségek étrendje a böjti napokon a hagyományaiknak, az ízviláguknak és a földrajzi környezetnek megfelelően alakult. A katolikus és a pravoszláv kalendárium is használatban van ezen a vidéken. Mivel az egyház határozta/határozza meg a böjti napokat, ezért a két felekezet böjtjei eltérő időpontban vannak. Az azonos tájegységen való élet és az egymás mellett élés miatt ételeik viszont csak részben különböznek. A pravoszláv kalendárium legjelentősebb böjti napjai a karácsony és a húsvét előtti böjti időszak mellett Szent Péter napja (június 29. az új kalendárium és július 12. A régi naptár szerint) és Nagyboldogasszony (augusztus 15. az új és 28. a Julián kalendárium szerint) napja. Ezek a napok mellett meghatározott vízen való böjti napokat és olajon való böjti napokat is jelez a pravoszláv néphagyomány. A pravoszláv vallású családok minden évben megünneplik a családi védőszent ünnepüket. Ez kimondottan szerb vallási hagyomány. Minden családnak más-más napon van ez az ünnepe. Amikor ezek a napok az egyházi kalendáriumban szereplő böjti időszakra, vagy böjti napokra (szerda és péntek) esnek, akkor a teljes ünnepi lakoma is a böjtnek megfelelően készül el.

Komáromi Tünde:

Böjt, fogyasztói kultúra és kommunikáció a kortárs orosz ortodoxiában

*(tudományos főmunkatárs, Pécsi Tudományegyetem, BTK, Társadalmi Kapcsolatok Intézete, Néprajz-
Kulturális Antropológia Tanszék, „Kelet-Nyugat” Kutatócsoport)*

Előadásomban az oroszországi (Szergiev Poszádban és környékén végzett) terepmunkám alapján mutatom be a mai orosz ortodoxok böjthöz való hozzáállását, böjtölési szokásait. A böjtölés többnyire egyéni kompromisszumokat feltételez. A böjtölő szeme előtt aszketikus ideálok lebegnek, de mindennapjait a fogyasztói társadalom is befolyásolja. A böjtölési szokások nem csupán a fogyasztói szokásokkal, tágabb értelemben az embertársainkkal és környezetünkkel való kommunikációval is összefüggenek. A Szovjetunió bukását és az azt követő gazdasági változásokat gyakran értelmezték úgy orosz ortodox körökben, mint összeesküvés avagy démonikus hatások eredményeit. Ortodox keresztényi életet élni a globalizálódó Oroszországban nagy kihívás, és annak, aki így dönt, értelemszerűen beszűkül a tevékenységi köre, korlátoznia kell kommunikációs és fogyasztási szokásait. A mai orosz ortodox életideál erősen emlékeztet a test és lélek megtisztításáért gyakorolt böjtre. A keleti kereszténység esetében a böjt az állati eredetű eledeltől, a szexuális élet

örömeitől való tartózkodást és intenzív vallásos elmélyülést, imádkozást jelent. A többi vallásos szabályhoz és elváráshoz hasonlóan itt is számos egyéni kompromisszummal találkozunk, és fejlődőben van a „kompromisszum-javak” piaca (pl. böjtös torták, böjtös, tojásmentes majonéz, böjtös csokoládé stb.). Az előadás célja rámutatni a böjtölési szokások és egy esetleges „kompromisszum-kultúra” közti kapcsolatra.

Telenkó Bazil:

Böjti hagyományok a magyarországi görög katolikusoknál

(bölcészkutató, MTA-DE Néprajzi Kutatócsoport, Debrecen)

Az ünnep mind teljesebb megéléséhez szükséges az előkészület, amely lemondással, olykor aszkézissal, vagy böjttel jár. A hétköznapokból az ünnep lehető legteljesebb megélése felé vezető út célja, hogy amikor ismét a hétköznapokhoz ér az ember, az ünnep fényében megmártóztatva már ne az legyen, aki azelőtt volt, hanem valamivel több. Az egyén életében a böjti hagyományrendszer nem független vallástársadalmi környezetétől. Nem mindegy melyik felekezethez, a római, a görög katolikus vagy esetleg protestáns egyházhoz tartozik valaki. S ezen belül is szegmentálódik a társadalmi a vallástársadalmi státus, mely sokszor hatással van hagyományai gyakorlatára. A magyar görög katolikus egyház a bizánci szertartásrendet követve készül ünnepeire. A ciklikusan ismétlődő böjti hagyományrendszer a vallásos élet meghatározó részét képezi. A népi vallásosság keretei ezt a hagyományt egyedi színezettel egészíti ki. Előadásomban a magyarországi görög katolikusság körében gyakorolt vallási hagyomány néhány elemét mutatom be az egyházi és a népi vallásosság gyakorlatának tükrében.

Szabad Boglárka:

"Lelkileg erősebb leszel, és tisztábban láatsz..."

A böjt és a böjtölés napjainkban egy magyar görög katolikus közösségben

(PhD hallgató ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola)

(Európai Etnológia Doktori Program, Budapest)

Az ópályi görög katolikus egyházközség példáján mutatom be a böjt témájának néhány fontos pontját. Elsősorban a nagyböjt kérdéskörével foglalkoztam, de a többi időszakos böjt megvalósulásának módjára, a fogadott böjtökre és a ráböjtölés jelenségére is kitérek. Kíváncsi voltam még a böjttel kapcsolatos elméleti tudásra, valamint az ehhez társítható képzetekre, illetve a gyakorlati mintákra is. Legfőképp a következő kérdésekre szeretnék válaszolni: Létezik-e egy egységes ópályi „böjti minta”? Működő és élő jelenség-e a böjt

napjainkban Ópályiban? Hogyan valósul meg a vizsgált faluban a nagyböjt, a fogadott böjt és a ráböjtölés?

Marinka Melinda:

Sváb böjti szokások Szatmárban

(tudományos segédmunkatárs, MTA-DE Néprajzi Kutatócsoport, Debrecen)

A történelmi Szatmár megyébe betelepített svábok és utódaik életére számos kulturális, gazdasági, társadalmi és egyéb környezeti tényező gyakorolt hatást az első betelepüléstől (1712) napjainkig. A meglévő, internalizált elemek a betelepüléstől számított másfél évszázadon keresztül viszonylag erős egységet alkotva, látszólag áttörhetetlen szokásrend fenntartását mutatták, amely azonban koránt sem mentesült a szatmári kulturális és etnikai kontaktónában élő csoportok befolyásától. Annak ellenére, hogy több olyan szokáscselekmény konzerválódott, amely a szatmári svábok vallási és társadalmi életét napjainkban is jelentős mértékben meghatározzák (pl. kirbáj), a sváb kulturális értékeket magukon hordozó hagyomány egy része már a 19. század végére átalakult, és nagy része a 20. század második felére elhalt. A többször felmerülő identitásválság kríziskezeléseként viszont megjelent egy tudatos identitásépítő mechanizmus, amely napjainkban az elfeledett ünnepek és szokások felélesztésében, illetve az újszerű ünnepek bevezetésében manifesztálódik. Ez a 20. század végétől már megfigyelhető jelenség számos, a vallásos és társas életükhöz köthető szokás revitalizálását tette lehetővé. Előadásomban ezt a folyamatot a böjti szokáskörhöz illeszkedő sajbózás gyakorlatának alakulásán, illetve a húsvéti tojásdobálás különböző formáinak újraeledésén keresztül ismertetem.

Csoma Zsigmond:

Böjt és bőség (német) Bólyban (Baranya m.)

(KRE Koraújkor-, Gazdaság-és Művelődéstörténeti Tanszék, Budapest)

A 18. században Hesszenből megtelepedő katolikus Németboly/Deutschbohl (ma Bóly, baranyai város) szőlő-bortermelő gazdái mélyen átértékelték a húsvéti nagyböjtöt, majd húsvét hétfőn a szőlőhegyen a feltámadást és az Emauszba menés szokását. Míg a böjt idején a lelki gazdagodás és a testi sanyargatás, - táplálék fogyasztásbeli megvonás volt általános, addig az Emauszba menés népszokásánál a profán testi jóllakás, az étkezési bőség dominált, egyféle földi-baráti vendéglátás, ételfinomságokban dúskálás formájában. E kettősség pár napi eltolódással bekövetkezett létét vizsgálja és mutatja be történeti-néprajzi feldolgozás.

Lengyel Ágnes:

Tradíció és jelenkor - Egy palóc asszony böjtölési szokásai napjainkban

(néprajzkutató, múzeumigazgató, MNM Palóc Múzeum, Balassagyarmat)

Az előadás célja a hagyományos, római katolikus nógrádsipeki böjtölési szokások felvázolása. Példaként szolgál egy életút interjú, amely gyermekkortól követi végig K.J-né Cs. Erzsébet, illetve családja böjtölési szokásait. A feltáruló ismeretek révén az egyház böjti rendje, illetve a jelenkor (természetgyógyászati-ezoterikus) különféle hatásai és az egyéni késztetések spektrumába pillanthatunk be. Az előadásban utalok a kapcsolódó táplálkozási szokásokra és azok változásaira is.

Szigeti Jenő:

Három híres koplalóművész a múlt századból

(Professzor emeritus, Miskolci Egyetem)

A 19-20. század fordulóján robbanásszerűen létrejövő városiasodás, mely együtt járt a szekularizációval, kedvezett a vallásszerűen hitt és hirdetett eszméknek. Az előadásban három, nagy hírre szert tett, ma már lassan feledésbe merülő vegetárius tanító portré-vázlatában szeretném bemutatni ezt a művelődéstörténetileg is érdekes folyamatot. Az első Némät Kálmán (1855-1920) a világjáró őstörténet kutató vegetárius remete, a második Bicsérdy Béla (1872-1951), a koplalás és a nyerskoszt „Messiása”, míg a harmadik az erdélyi származású Edmund Bordeaux Székely (1900-1979), aki Romain Rolanddal együtt alapította meg a Nemzetközi Biogenikus Társaságot.